

Trest jako symbol [1991]

01

Symbol znamená něco víc, než sám jest. Aby tedy symbol mohl být symbolem, je tu zapotřebí onoho podvojného směřování, podvojného intencionálního vztahu, jemuž je nutno rozumět. Veškeré naše chování a jednání je plné symbolů a symboličnosti. Každá promluva, každý výkřik je vždy také symbolem, neboť není jen zvukem, nýbrž právě zvukem, který něco dalšího znamená. Jako symbolu je možno ovšem rozumět i různým znamením a stopám, jež vznikly nezáměrně, jen *via facti*: stopa v písku nebo v blátě znamená, že tudy někdo prošel. K tomuto druhu symboličnosti není ostatně ani zapotřebí člověka. Pes zaslechne svého pána a ucítí jeho pach na cestě, kudy pán šel; včela dovede dát na srozuměnou tancem svým družkám, kde najdou potravu.

02

Z toho je vidět, že symbol v nejširším smyslu je čímsi takřka všudypřítomným a velmi obecným. Důležité je ovšem další rozlišení. Symbol může skutečně něco znamenat anebo si jen můžeme myslet, neoprávněně se domnívat, že něco znamená (jako příklad můžeme uvést třeba *haruspicum*). Za druhé symbol může opravdu něco znamenat a být symbolem, ale něčeho docela jiného, než my se domníváme, že znamená a že je něčeho symbolem. Proto lze považovat za účelné, že vymezíme symbol v užším smyslu jako něco, co oním významem obdařujeme ze své vůle a ze svého rozhodnutí, ať už osobního, individuálního, nebo na základě nějak vzniklého a ustáleného konsenzu.

03

Zde nastává nutnost ještě jednoho upřesnění. Mnoho symbolů, jak je chápali archaičtí lidé, bylo těsně až důvěrně spjato s božstvy; v největším počtu případů šlo o božská znamení či božské pokyny, jež měly podobu nějakého úkazu či děje, znamenajícího právě něco jiného, dalšího. Symbol měl tedy odedávna co dělat s mýtem a s náboženstvím. Zatímco ulámané větvičky, pošlapaná tráva apod. představují stopy, které dobrý stopař jednak rozpozná a jimž správně porozumí, let ptáků, postavení hvězd nebo vnitřnosti obětovaného zvířete jsou úkazy, jež lze číst jako poselství bohů nebo knihu osudu.

***

Paul Ricoeur vidí symboličnost v tom, jak jazykový projev může mít dvojí smysl, totiž jak může říkat (ještě) něco jiného než říká, ale říkat to nepřímou (čes. překl. 135). Kierkagaard, jak známo, mluví o nepřímém sdělení. A my mluvíme o předmětných a nepředmětných intencích. Nelze tedy vidět základ či alespoň předpoklad symbolu a symboličnosti v tom, že naše vědomí a myšlení je opravdu vybaveno dvojím typem intencionality, dvěma druhy intencí? V tom případě ovšem by se onen tradiční výklad metaforičnosti ukazoval být značně nepostačující.

Základně významná je intencionalita: něco nejenom je, ale míří to, poukazuje to na něco jiného. Zde musíme odlišit případy, kdy je zapotřebí něčeho nebo spíše někoho třetího, pro něhož ono jsou také ještě k něčemu poukazuje, od případů, kdy dále a mimo sebe poukazuje ono jsou samo. První otázkou pro nás tedy musí být, co vlastně je symbol a jak mu rozumíme, tj. zda jej zařadíme do téže nebo do odlišné skupiny případů. Zdá se, že nebude pochyb o tom, že symbol něco znamená, k něčemu dále poukazuje jenom díky tomu, kdo jej tak bere, kdo je s to jej jako něco znamenající chápat. Popsat zvnějšku symbol jakožto symbol nelze, nýbrž vždycky je zapotřebí zapojit jej v jeho danosti (jsoucnosti) do širšího (zejména časového) kontextu, který je v nějaké formě soustředěn kolem určitého subjektu. Symbol je tedy symbolem vždycky jen pro nějaký subjekt, nikoliv o sobě.

Hlavní je uvědomit si, že meta-forická je původně aktivita, která na rozdíl od transientní (transeuntní) povahy událostného dění má transgresivní charakter. Teprve aktivita je schopna umožnit a zakládat reaktivitu (reaktibilitu), a bez reaktibility se žádný symbol neobejde. Ať je už původně míněn jako symbol (značkování teritoria) nebo je jako symbol teprve pochopen, interpretován (čtení stop), sám o sobě symbolem není, ale stává se jím ve vztahu k nějakým aktivitám a tedy k nějakému subjektu (event. nějakým subjektům).

30. 10. 1991

***

Symbol v etice viny a trestu

01

Vědomí, které je s to si být vědomo sebe, dovede vše nesmírně zesílit i zeslabit; dovede téměř ode všeho odhlédnout, postavit to stranou a do stínu, ale dovede to také učinit středem pozornosti a ohniskem zájmu. Může napomoci vyhasínání instinktů stejně dobře jako vyvolat přímo posedlost. Tak si můžeme vysvětlit onu naprostou absurditu krevní msty, která krutě násobila relativně omezené zlo, k němuž došlo na počátku. Nešlo tu o spravedlnost, nýbrž o pomstu, která musela být znovu pomstěna ze strany těch, na nichž byla pomsta uskutečněna. V důsledku toho se zlo rozrůstalo do oboustranné katastrofy.

02

Chamurappiho zákony měly tomuto narůstání zla učinit přítrž důrazem na přiměřenost odplaty. Právě důraz na přiměřenost měl skoncovat s pomstou a měl na jejím místě postavit odplatu: za oko zase oko, za zub zase zub. I tak bylo zlo alespoň zdvojnásobeno, ale nyní už nešlo o surovou a iracionální pomstu, nýbrž o zvážení a změření viny a nalezení spravedlivého trestu. To znamenalo zavedení nového zřetele, neboť ne vždy bylo možno prostě jen zopakovat zlý čin, v podobě trestu však zamířený proti původnímu pachateli. Spravedlnost znamenala požadavek zvažování trestu, který měl být adekvátní provinění.